

ВІДГУК

**офіційного опонента про дисертацію Плиски Юрія Станіславовича
«Тенденції розвитку особистісної педагогічної культури вчителя
в Україні і Польщі: порівняльний аналіз»,
поданої до спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському
державному університеті імені Івана Франка на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Головною рисою нової парадигми освіти є збереження й розвиток творчого потенціалу людини, її спрямованості на самовизначення, стабільно активної життєдіяльності у змінних соціальних умовах, готовності до сприймання і розв'язання нових завдань, а отже постійного культурного збагачення та саморозвитку. Культурно-інтелектуальний потенціал людини визнано як основну продуктивну силу в забезпеченні подальшого розвитку соціуму.

Сьогодні спостерігається послаблення культурно-професійної ідентичності вчителя як усвідомлення ставлення педагога до професійної діяльності, поглиблюється соціально-культурна аномія учнівської та студентської молоді, руйнуються традиційні канали передачі культурних цінностей, що зумовлює особливу увагу до культурного саморозвитку вчителів.

Розвиток особистісної педагогічної культури вчителя є предметом дослідження багатьох українських науковців, але проблема визначення тенденцій розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні та Польщі ще не знайшла повного вирішення в педагогічній науці. Історико-культурна близькість цих двох країн, з одного боку, виступає серйозним аргументом для обґрунтування правомірності такого вибору для порівняльного аналізу, з іншого – специфіка інтеграції національної освіти цих двох країн до європейського освітнього простору зумовлює кореляційні розбіжності.

Сутнісна реорганізація наявних педагогічних систем України та Польщі, осмислення цінностей, цілей і змісту їх діяльності та перехід від усталених стереотипів, неефективних шаблонів і жорстких форм до творчої ініціативи й

індивідуальної відповідальності у проектуванні й організації педагогічного процесу вимагає визначення нової стратегії особистісного розвитку вчителя як висококультурної, компетентної, соціально активної й творчої особистості, здатної до особистісного та професійного самовдосконалення протягом усього життя, до її становлення як Людини культури.

З огляду на це, дисертаційна робота Плиски Ю. С., яка є однією з перших спроб у вітчизняній педагогічній науці дослідити проблему розвитку особистісної педагогічної культури вчителя у порівняльному аспекті національних освітніх систем України та Польщі, є актуальною і своєчасною.

Провідна ідея дослідження про те, що особистісна педагогічна культура вчителя є системним об'єктом для вивчення в педагогічній науці обох країн; компаративні засади аналізу проблеми розвитку особистісної педагогічної культури вимагають зваженого методологічного підходу із залученням загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальнонаукових методологічних підходів, повною мірою реалізована в науковому апараті дослідження. Автором коректно сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, концепцію дослідження, що й забезпечило можливість оптимального визначення стратегії наукового пошуку, а також її максимально повної реалізації. Структурування матеріалу та його представлення в чотирьох розділах дисертації надало можливість Юрію Станіславовичу повно й системно вирішити завдання дослідження.

Вважаємо за доцільне, передусім, виділити ті положення дисертаційної праці, які заслуговують високої наукової оцінки, відзначаються науковою новизною та практичною значущістю.

У дисертації представлено широкий спектр думок, поглядів, оцінних суджень і міркувань, що стосуються порушеної проблеми. Проблема розвитку особистісної педагогічної культури вчителя розглянуто у міждисциплінарному контексті філософського, культурологічного, психолого-педагогічного знання. Ідеться про інтерпретацію наукових підходів (системного, культурологічного,

компетентнісного, аксіологічного) і принципів (історизму, системності, інтегративності, повноти та цілісності, контекстності, автономності тощо) до розуміння різних аспектів означеної проблеми.

Робота виконана із залученням ґрунтовної джерельної бази (понад 650 найменувань, з них 236 – іноземними мовами), у якій відображено різні аспекти проблематики. Серйозний і глибокий аналіз такого обсягу літератури викликає повагу до автора дисертації. Узагальнення значного обсягу наукової літератури з досліджуваної проблеми дало змогу досліднику критично зіставити напрями наукових пошуків проблеми розвитку особистісної педагогічної культури вчителя та розкрити сутнісні характеристики базових понять.

Заслуговує на схвалення й такий дискусійний момент, як залучення до джерельної бази дослідження даних сучасних соціологічних досліджень, що за підсумками теоретичних положень з проблеми дослідження є додатковим аргументом високого рівня вірогідності результатів теоретичного аналізу.

Беззаперечним здобутком Пліски Ю. С., який поряд з іншими підтверджує новизну дослідження, є те, що обґрунтовуючи результати теоретичного аналізу, автор звертається не лише до теоретичних і методологічних засад проблеми, посилаючись на дослідження та погляди видатних науковців, а й наводить результати вивчення сучасної практики роботи закладів освіти, розробляє авторський пакет діагностичних методик для вивчення й поточного оцінювання рівня культурного саморозвитку вчителя.

Нам імпонує авторське коректне обґрунтування сукупності системних характеристик особистісної педагогічної культури вчителя (структурованість, взаємодія, єдність, взаємозалежність, різноаспектність).

Високої позитивної оцінки заслуговує лапідарне визначення взаємозв'язків системних принципів (цілісності, структурності, взаємозалежності системи і середовища, ієрархічності, множинності опису) та екстраполяція їх впливів на аналіз проблеми особистісної професійної культури вчителя.

Беззаперечним є висновок автора про те, що особистісна педагогічна культура вчителя є динамічною, ймовірнісною відкритою системою, що є важливим з огляду на його вплив на наступні кроки в аналізі цього феномена в українських і польських реаліях – з точки зору системного, компетентнісного, аксіологічного та культурологічного наукових підходів.

Особливою заслугою автора є повний опис історичного шляху досліджуваного феномена в обох країнах. Здійснено його періодизацію, починаючи з XVIII століття, та охарактеризовано відповідні етапи:

1) XVIII століття – доба ранньомодерної освіти на території України (особистісна педагогічна культура вчителя залежала повністю від того статусу, який він займав у системі освіти (учителі парафіяльних шкіл, мандрівні вчителі, приватне вчительство, учителі-дяки, учителі перших гімназій, ліцеїв, учителі братських шкіл тощо) і визначалася як кваліфікаційними (рівень грамотності, володіння основними предметами, які викладалися в тому чи іншому навчальному закладі), так і особистісними рисами (належність до православної чи іншої релігії, моральні якості, терпимість, толерантність тощо);

2) XIX століття (особистісна педагогічна культура вчителя розвивалася в руслі концепції російського міністра освіти С. Уварова про «самодержавність, православ'я, народність»; домінування російської (або ж церковнослов'янської) мови у викладанні призвело до певної кризи ідентичності в особистісній педагогічній культурі вчителя і змушувало його до примирення з іншомовною вчительською культурою, з одного боку, та з нерозумінням і неприйняттям російськомовної освіти – з іншого);

3) період української революції та радянських часів (1917-1991) – особистісна педагогічна культура вчителя мала виражений більшовицький (пролетарський) характер, тобто передбачала поведінкові установки, притаманні радянським патріотам, та відповідний спосіб мислення й діяльності;

4) 1991 р. – по теперішній час (особистісна педагогічна культура вчителя розбудовується з урахуванням компетентнісної та особистісно орієнтованої парадигм в умовах розвитку суб'єкт-суб'єктної педагогічної теорії і практики педагогічної дії).

Грунтовна теоретична основа, багата джерельна база та адекватні методи наукового дослідження дозволили авторові отримати аргументовані та вірогідні наукові результати. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, є високим. Зазначене свідчить про високий рівень обізнаності дисертанта з теорією та практикою з обраної проблеми, що й дало змогу автору успішно вирішити всі завдання дослідження.

Дані, що наводить автор, дають підстави для твердження про об'єктивність отриманих результатів. Текст підпорядкований законам формальної логіки, викладений системно й послідовно. Це дає змогу використовувати рецензоване дослідження з метою подальшого розвитку педагогічної науки, відкриває широкі можливості використання цих результатів у практиці закладів вищої освіти.

Загальні висновки та висновки за розділами ґрунтуються на результатах проведеного дослідження та відображають зміст викладеного матеріалу.

Отже, загалом можна констатувати, що визначені автором у дослідженні завдання успішно вирішені й відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що його результати можуть бути використані при розробці та вдосконаленні Концепції педагогічної освіти України, змістовому наповненні освітніх нормативних документів. Висновки дослідження можуть застосовуватися у процесі підготовки навчальних курсів з педагогіки, порівняльної та професійної педагогіки, соціальної роботи. Матеріали проведеного дослідження можна використовувати в системі післядипломної педагогічної освіти. До практичної

значущості можна віднести і сформульовані рекомендації щодо розвитку особистісної педагогічної культури вчителів України та Польщі.

Апробація результатів дослідження має широку географію. Основні результати дослідження відображено у 44 авторських публікаціях, з них 43 одноосібних, 27 статей у фахових наукових виданнях затверджених ДАК України; 1 монографія; 8 – матеріали конференцій (тези доповідей), 2 статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях, 6 в інших закордонних публікацій.

Аналіз змісту автореферату та дисертації доводить ідентичність їх структури, логіки викладення матеріалу, відповідність основних положень і висновків за розділами та підсумковим висновком. Зміст автореферату відображає основні положення й узагальнення, що містяться в дисертаційній праці.

Віддаючи належне рівню її ґрунтовності, вважаємо за необхідне вказати на деякі міркування й побажання, які виникли в процесі рецензування роботи:

1. Вивчення історико-генетичного аспекту проблеми розвитку особистісної педагогічної культури вчителя, представлене у I розділі, показало незмінний інтерес філософів, психологів, педагогів до питань культурного самопізнання, саморегуляції, самовдосконалення людини. Аналіз міждисциплінарного контексту досліджуваного феномену, на наш погляд, вимагає більшої чіткості формулювання окремих положень дисертації у підрозділах 1.1 та 1.2, які іноді перенасичені зайвою описовістю. Узагальнення наукових підходів до визначення сутності «особистісної педагогічної культури вчителя» у конкретно філософському дискурсі, виокремленому психологічному контексті більш чітко репрезентувало б сучасне педагогічне знання про досліджуване поняття.

2. У теоретичному розділі дисертації не завжди чітко представлена власна позиція її автора стосовно певних теоретичних положень, визначень окремих понять, які стосуються досліджуваної проблеми. Виходячи з проаналізованих наукових джерел, автор співвідносить визначення поняття

«особистісної педагогічної культури» з поняттями «професійної діяльності», «готовності до професійної діяльності», «професійного досвіду діяльності», «загальної культури вчителя», «особистості педагога». Дефініції авторського визначення ключового поняття дослідження значно розширилися б, якби воно було розглянуто у контексті таких взаємопов'язаних понять, як «загальна культура», «загальнокультурна компетентність», «культура саморозвитку», «професійне самозростання».

3. Відповідно до фундаментальних наукових положень про взаємозв'язок і взаємозумовленість культури і освіти, культуропровідність професійної освіти складне і багатоаспектне поняття «розвиток особистісної педагогічної культури вчителя» включає такі специфічні компоненти, як ціннісне самовизначення та процес культурної ідентифікації. Включення означених компонентів до авторського визначення підкреслило б саме порівняльний характер роботи та сприяло б додатковому її змістовному і логічному структуруванню.

4. Робота змістовна, інформативно насичена фактичним матеріалом. Проте запропонована автором періодизація ідей розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в українській та польській історико-педагогічній науці охоплює великий хронологічний відрізок починаючи з кінця XVIII до початку XXI століття, межі якого бажано б було детально обґрунтувати. Визначені етапи базуються на соціально-політичних детермінантах, котрі, безумовно, можна вважати рушійними факторами, проте коректно було б на перший план висунути культурно-педагогічні детермінанти.

5. На наше переконання, роботу збагатило б не тільки представлення різноманітних джерел, а наукову цінність склала б їх класифікація.

6. У висновках до підрозділів доцільно було б наголосити на відмінностях (або зазначити про їхню відсутність) загальних тенденцій

розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні та Польщі, наочно представивши їх у зведеній таблиці у додатках.

7. Ураховуючи актуальність досліджуваної проблеми та потребу сьогоденних викликів, пов'язаних з усвідомлення культурної дефіцитарності (переживання обмеженості (дефіциту) внутрішньо-особистісних ресурсів культурного розвитку та саморозвитку), робота виграла б, якби її автор актуалізував ідеї розвитку особистісної педагогічної культури вчителя у контексті модернізації національної освіти через розробку спецкурсу та його впровадження в зміст професійної підготовки вчителів та післядипломної освіти педагогічних працівників.

Детальне вивчення дисертаційної праці дає змогу дійти висновку, що основні положення та результати дослідження достатньо обґрунтовані, є достовірними, мають наукову новизну та практичну значущість. Дисертаційна праця Плиски Юрія Станіславовича «Тенденції розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні і Польщі: порівняльний аналіз» є самостійним, завершеним, логічним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему. Дослідження відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами від 19 серпня 2015 р., Постанова Кабінету Міністрів України № 656) і дає підстави для присудження Плискі Юрію Станіславовичу наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
комп'ютерних мультимедійних
технологій Національного
авіаційного університету,

_____ **Лобода С. М.**